

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ KOORDİNASYON BİRİMİ

**FİNANSAL YATIRIM TERCİHİNDE
BİLİNÇDİŞİ SÜREÇLERİN ROLÜ**

Proje No: SBA-2022-5039

Genel Araştırma Projesi

SONUÇ RAPORU

Proje Yürütücüsü:
Prof. Dr. Selim AREN
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme Bölümü

Arş. Gör. Hatice NAYMAN HAMAMCI
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme Bölümü

Kasım 2023

İSTANBUL

ÖNSÖZ

Proje yürütücüsünün Prof. Dr. Selim AREN olduğu ve araştırmacı ekibinde Arş. Gör. Hatice NAYMAN HAMAMCI yer aldığı SBA-2022-5039 no'lu “Finansal Yatırım Tercihinde Bilinçdışı Süreçlerin Rolü” başlıklı genel araştırma projesi Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Kasım, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR GELİŞİMİ VE HİPOTEZLER.....	3
2.1. Başa Çıkma Stratejileri	3
2.2. Anlatılar.....	5
2.3. Phantazi.....	7
3. METODOLOJİ	8
3.1. Amaç ve Kapsam	8
3.2. Veri Seti ve Yöntem	9
3.3. Araştırma Modeli	10
4. ANALİZ VE BULGULAR.....	11
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	14
6. KAYNAKÇA	17
7. EKLER	23

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Pilot Çalışma Demografik Değişkenler.....	9
Tablo 2: Orijinal Çalışma Demografik Değişkenler.....	9
Tablo 3: Ölçekler.....	10
Tablo 4: Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	11
Tablo 5: Hipotezler için Yapısal Eşitlik Modellemesi (SEM).....	12
Tablo 6: Araştırma Modeli için Yapısal Eşitlik Modellemesi.....	13

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Varsayılan (Teorik) Model	10
Şekil 2: Araştırma Modeli	12

KISALTMALAR

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

vb.: ve benzeri

ve diğ.: ve diğeri

ÖZET

Bu çalışma da başa çıkma stratejilerinin duygusal finansın önemli kavramlarından olan anlatılar ve phantazi ile birlikte riskli yatırım niyeti üzerindeki etkisini araştırılmıştır. Başa çıkma stratejileri bilinçli bir süreçtir ve bireylerde stres yaratan finansal kararlara etkisi vardır. Phantazi ise bilinçdışı bir süreçtir ve onun da finansal kararlar üzerindeki etkisi önceki çalışmalarda gösterilmiştir. Anlatılar hem başa çıkma stratejileri ile hem de phantazi ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda çalışma hem bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin finansal karar alma üzerindeki etkisini birlikte araştıran ilk araştırma olma özelliğindedir. Analiz sonuçlarına göre başa çıkma stratejileri ile riskli yatırım niyeti arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Ayrıca başa çıkma stratejileri ile anlatılar ve phantazi arasında da pozitif ilişkiler vardır. Aynı zamanda anlatılar, başa çıkma stratejileri ile phantazi ilişkisinde aracı etkiye de sahiptir. Phantazinin ise başa çıkma stratejileri ile riskli yatırım niyeti arasındaki ilişkide aracılık etkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: duygusal finans, başa çıkma stratejileri, phantazi, anlatılar, riskli yatırım niyeti

ABSTRACT

This study investigates the effect of coping strategies on risky investment intention, together with narratives and phantasy which are important concepts of emotional finance. Coping strategies are a conscious process that has an impact on financial decisions that cause stress in individuals. Phantasy is unconscious process and its effect on financial decisions has been shown in previous studies. Narratives are closely related to coping strategies and phantasy. In this context, this study is the first to investigate the effects of both conscious and unconscious processes on financial decision-making. In this study, a positive relationship was found between coping strategies and risky investment intentions. There are positive relationships between coping strategies and narrative and phantasy. At the same time, narrative has a mediating effect on the relationship between coping strategies and phantasy. In addition, the mediating effect of phantasy was determined in the relationship between coping strategies and risky investment intentions.

Keywords: Emotional finance, coping strategies, phantasy, narrative, risky investment intention

1. GİRİŞ

Risk beklenenden sapmadır (Aren ve Köten, 2019). İstatistiksel olarak hesaplanabilir ve nesneldir. Oysa ki risk algısı (perceiving) öznelidir (López-Vaquez ve Marván, 2003). Hem bilişsel hem de psikolojik değerlendirmeler içerir (Loewenstein ve diğ., 2001; López-Vaquez ve Marván, 2003). Geçmiş deneyimlerle şekillenir (López-Vaquez ve Marván, 2003; Romo ve Rossi-Pool, 2020) ama bireysel ve sosyal değerlendirmeler de önemlidir. (López-Vaquez ve Marván, 2003). Olumlu duygular riskin düşük, getirinin yüksek (olumsuz duygularda riskin yüksek, getirinin düşük) algılanmasına sebep olur (Slovic ve Peters, 2006). Bu sebeple balon ve ekonomik kriz dönemlerinin tipik özelliği bireylerin değişen risk algısıdır (Aren ve Hamamcı, 2021a).

Finansal piyasalarda yatırım yapmak nicel analizleri gerektirdiği gibi duyguların da kontrolünü gerektirir. Bilişsel ve duygusal boyut olmadan risk algısı değerlendirilemez ama olay veya olgunun zararlı, faydalı tehdit edici yahut fırsat sağlayıcı gibi değerlendirilmesi de aynı zamanda stres kaynağıdır (López-Vaquez ve Marván, 2003). İnsanlar strese sebep olan olaylarla mücadele edebilmek için başa çıkma stratejilerine başvururlar. Bu bağlamda çok sayıda çalışma, yakın zamanda yaşanan Covid-19 pandemisinde bireylerin başa çıkma stratejilerinden yararlandığını raporlamıştır (Baloran, 2020; Götmann ve Bechtoldt, 2021; Noreen ve diğ., 2019; Ramos-Lira ve diğ., 2020)

Stres, bir durum veya nesnesin bireyde fiziksel, duygusal veya zihinsel olarak endişe ve baskı yaratmasıdır. Stres üç süreçle değerlendirilir (Folkman ve diğ., 1986; Carver ve diğ., 1989). Tehdidin algılanması, verilecek tepkinin düşünülmesi ve tepkinin verilmesi. Ancak süreçler her zaman bu sırayı takip etmez (Carver ve diğ., 1989). Finansal piyasalarda belirsizlik hakimdir (Aren, 2018). Belirsizlik strese sebep olur (Styhre ve diğ., 2002) ve yatırımcılar bu belirsizlik altında karar almaya çalışırlar (Patnaik ve diğ., 2013; Kariofyllas ve diğ., 2017). Bu durumda yukarıda bahsi geçen süreçlerin sırası değişebilir, bir süreç bir önceki süreci tetikleyebilir (Carver ve diğ., 1989). Mesela satın alınan varlığın fiyatındaki düşüş yatırımcı için para kaybetme tehlikesini doğuracak (tehdidin algılanması) ve stres yaratacaktır. Varlığı satabilir (tepki). Ama bu cesareti gösteremeyen yatırımcı düşüşü tehlike olarak değerlendirmeyip (tehdit algısının değişmesi) yeni alım fırsatı olarak görebilir ve ilave alımlar yaparak ortalama maliyeti düşürmeyi (verilecek farklı tepkinin düşünülmesi) tercih edebilir.

Bu bağlamda yatırım süreci stres ve endişe kaynağıdır (Aren ve Hamamcı, 2021b). Bireyler endişe ile başa çıkabilmek için bilinçli ve bilinçdışı süreçlerden yararlanırlar. Başa çıkma stratejileri bilinçlidir ve stresli duruma ilişkin amaçlı tepki, düşünce ve eylemlerdir (Bouchard ve Thériault, 2003). Fakat bireyler kimi zaman bilinçdışı şekilde olanı değil de olmasını istedikleri şeyi algılar (feel) (Taffler, 2018). Bu noktada devreye phantazi ve phantastik nesne girer. Phantazi bireyin varlığından haberdar olmadığı bilinçdışı hayallerdir. Phantastik nesne ise bunun elle tutulur, gözle görülür temsilidir. Bütün finansal varlıklar phantastik nesne olma potansiyeline sahiptir (Taffler, 2014). Phantazi ve phantastik object heyecan verir (Tuckett ve Taffler, 2008;) ama aynı zamanda şüphe ve endişeyi yok eder (Tuckett ve Taffler, 2008; Tuckett, 2011). Bu sebeple hem yüksek gelir beklentisi ile heyecan yaratan hem kayıp ihtimali ile korkuya sebep olan finansal kararların alınabilmesinde phantazi merkezi rol oynar (Aren, 2019). Phantazi yatırımcıya ihtiyaç duyduğu güveni verirken harekete geçmesini engelleyen endişe ve korkuyu bastırır. Bu sebeple bilinçdışı bir başa çıkma ve stres

yönetim stratejisi olan savunma mekanizmaları ile phantazi ilişkilendirilir (Aren ve Hamamcı, 2021b).

Duygusal finans araştırmalarının vurguladığı önemli bir kavram da anlatılardır. Anlatılar yatırımcılara belirsiz ve yönetilemeyen geleceğin, belirli ve yönetilebilir olduğu hissini verir (Thaler ve Sunstein, 2008; Chong ve Tuckett, 2014; Eshraghi ve Taffler 2015; Nyman, 2015; Tuckett ve Nikolic, 2017). Yatırımcı anlatılar sayesinde yatırımın doğasında var olan endişe, umut, heyecan gibi farklı ve bir birbiriyle çelişen duyguları yönetme imkanına sahip olur (Chong ve Tuckett, 2014). Anlatılar duygusal çatışma ve endişeyi yok eder (Aren ve Hamamcı, 2021) ve kazanç ümidi ile eyleme geçme gücü verir (Nyman, 2015). Bu bağlamda anlatılar, bir çeşit başa çıkma stratejileri olarak da değerlendirilebilir. Çünkü duygusal sıkıntının giderilmesinde, yaşanan stresin yönetilmesinde ve zorluklarla başa çıkılabilmesinde yatırımcıya güç verir. Bu güç bazen bütün piyasayı etkisi altına alır. Bu etkinin oluşumunda bilinçdışı süreçlerin (Taffler, 2018) olduğu kadar bilinçli süreçlerin de (Aren ve Hamamcı, 2021) rolü olur. Bu merkezi rolü ile anlatılar hem bilinçli başa çıkma çabalarının sonucu, hem bilinçdışı phantaziler güçlü bir destekçisi, hem de yatırım kararlarının güdüleyicisidir.

Bu bağlamda çalışmada riskli yatırım niyetinin oluşmasında başa çıkma stratejileri, anlatılar ve phantazinin rolü araştırılmış ve aynı zamanda birbirleri ile ilişkileri modellenmiştir. Riskli yatırım niyeti üzerinde bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin birlikte değerlendirilmiş olması bakımından çalışmamız öncü olma niteliğine sahiptir.

2. LİTERATÜR GELİŞİMİ VE HİPOTEZLER

Çalışmanın bu kısmında başa çıkma stratejileri, anlatılar ve phantazi kavramları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş ve araştırma kapsamında analiz edilecek hipotezler kurulmuştur.

2.1. Başa Çıkma Stratejileri

Başa çıkma stratejileri bireyin stresi yönetmeye ilişkin bilişsel ve davranışsal çabasıdır (Folkman ve diğ., 1986; Nakano, 1991; Gabbott ve diğ., 2011; Meléndez ve diğ., 2012; Freire ve diğ., 2016; Oyewobi ve diğ., 2020; Pathak ve Goltz, 2021). Kimi kişiler belirli başa çıkma stratejilerini istikrarlı şekilde takip ederler (Carver ve diğ., 1989). Bu kişilikten de kaynaklanabilir, uygulanan stratejinin daha önce tecrübe edilip faydalı sonuç vermesinden de kaynaklanabilir (Carver ve diğ., 1989). Bu sebeple stres etkenine verilen tepki duruma bağlı olabileceği gibi kişisel özelliklere de bağlıdır (Bijttebier ve Vertommen, 1999; Freire ve diğ., 2016).

Yaşanan stresin derecesi bireyin durumla başa çıkıp çıkamayacağına ilişkin değerlendirmesi ile ilişkilendirilir (Folkman ve diğ., 1986; Gabbott ve diğ., 2011; Duschek ve diğ., 2020; Oyewobi ve diğ., 2020). Bazen gerçekte çözülmüş bir problemin hala devam ettiği düşünülüp stres yaşanırken bazen de gerçekte çözülmemiş bir problemin çözülmüş algılanıp stres yaşanmaması söz konusu olur (Folkman ve diğ., 1986). Stres etkeninin gerçek etkisi kadar bireyin bunu nasıl algıladığı da önemlidir. Bu bağlamda başa çıkma sadece stresi yönetmeye ilişkin çabalar değil aynı zamanda psikolojik sıkıntıyı ve olumsuz etkileri azaltmaya yönelik açık ve gizli davranışlardır (Holahan ve Moos, 1987). Doğru stratejinin seçimi, bireyin performansının belirleyicisi olduğu gibi (Nicolas ve Jebrane, 2008) psikolojik istikrarının da güvencesidir (Roger ve diğ., 1993; López-Vaquez ve Marván, 2003; Oyewobi ve diğ., 2020).

Literatürde başa çıkma stratejilerinin sayısı, kaç grupta toplandığı ve bu grupların isimleri konusunda farklı bulgular vardır (Folkman ve diğ., 1986; Carver ve diğ., 1989; Nakano, 1991; Berzonsky, 1992; Roger ve diğ., 1993; Bouchard ve Thériault, 2003; Zuckerman ve Gagne, 2003; Duschek ve diğ., 2020). Birincil ve ikincil kontrol başa çıkma stratejileri, bilişsel ve duygusal başa çıkma, duygu temelli ve problem temelli stratejiler, aktif ve pasif stratejiler, yaklaşma ve kaçınma motivasyonu (Carver ve diğ., 1989; Nakano, 1991; Gabbott ve diğ., 2011; Meléndez ve diğ., 2012; Freire ve diğ., 2016; Duschek ve diğ., 2020; Pathak ve Goltz, 2021) gibi ikili sınıflandırmalar olduğu gibi rasyonel, duygusal, kaçınma ve ön yargısız olma (detachment) (Roger ve diğ., 1993) gibi dördü sınıflandırmalar da vardır. Ancak duygu temelli ve problem temelli stratejilerin daha yaygın kullanıldığı görülmektedir (Holahan ve Moos, 1987; Carver ve diğ., 1989; Greer, 2007; Brougham ve diğ., 2009; Gabbott ve diğ., 2011; Oyewobi ve diğ., 2020).

Problem temelli başa çıkma stratejileri; eylem ve planlama gibi davranışsal eylemlerle stresin kaynağını çözme ve değiştirme çabasıdır (Folkman ve diğ., 1986; Holahan ve Moos, 1987; Carver ve diğ., 1989; Nakano, 1991; Caplan ve Schooler, 2007; Greer, 2007; Brougham ve diğ., 2009; Gabbott ve diğ., 2011; Meléndez ve diğ., 2012; Xu ve Jin, 2021; Pathak ve Goltz, 2021). Kişi, problemle yüzleşmesi (Holahan ve Moos, 1987; Gabbott ve diğ., 2011) ve bir şey yapması gerektiğini (Carver ve diğ., 1989), tehdit veya stresi azaltabileceğini veya ortadan kaldıracabileceğini (kontrol edebileceğini) düşündüğünde (Caplan ve Schooler, 2007; Pathak ve

Goltz, 2021) bu stratejileri kullanma olasılığı artar. Bilgi odaklı (information oriented) kişilerin (Berzonsky, 1992) ve sosyal olarak dışlanan bireylerin (Xu ve Jin, 2021) bu stratejilere yönelme ihtimalinin fazla olduğu kabul edilir.

Duygu temelli başa çıkma stratejileri; duyguların ifade edilmesi, beklentilerin değiştirilmesi (Folkman ve diğ., 1986; Brougham ve diğ., 2009; Meléndez ve diğ., 2012), stres etkeninin yeniden yorumlanmasıyla (Pathak ve Goltz, 2021) stres ve duygusal sıkıntıdan kaçınma veya katlanmaya yönelik çabalar (Holahan ve Moos, 1987; Carver ve diğ., 1989; Nakano, 1991; Berzonsky, 1992; Caplan ve Schooler, 2007; Greer, 2007; Gabbott ve diğ., 2011). Odağında zihnin halleri (state of mind) ve duygular vardır (Oyewobi ve diğ., 2020). Endişe düzeyi yüksek bireyler (Fernández ve diğ., 2020), olayları tekrar yorumlayarak (Gabbott ve diğ., 2011) ve stres etkeninin nahoş olmadığını düşünerek (Xu ve Jin, 2021) bu stratejilere yönelirler.

Genel olarak problem temelli başa çıkma stratejilerine göre daha az etkili olduğu kabul edilir. Ancak birey algıladığı tehdidi dışarıda, değiştirilemez ve katlanılması gereken bir durum olarak değerlendirdiğinde bu stratejilere daha çok başvurur (Carver ve diğ., 1989; Caplan ve Schooler, 2007; Pathak ve Goltz, 2021).

Baş çıkma stratejilerini risk alma ile ilişkilendiren çeşitli çalışmalar vardır. Ben-Zur ve Reshef-Kafir (2003) 10. ve 11. Sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada risk alma ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin varlığına işaret etmiştir. Benzer şekilde Dariotis ve Chen (2020) de 18-24 yaş grubundaki gençlerin risk alma davranışı ile başa çıkma stratejileri arasında ilişki raporlamıştır. Steinberger ve diğerleri (2016) ise hemen hemen aynı yaş grubundaki (18-25) sürücülerin risk alma davranışı ile başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi araştırmış ve ilişki olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. McKay ve diğerleri (2018) heyecan arayışını risk alma ile ilişkilendirmiş ve başa çıkma stratejileri ile pozitif ilişkili bulmuştur. Cherewick ve Glass (2018) Doğu Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde yaşayan anneler üzerinde yaptıkları çalışmada risk alma davranışı ile başa çıkma stratejileri arasında ilişki tespit ederken, Senapati (2020) de Hindistan'daki çiftçilerin risk tutumları ile başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi raporlamıştır. Daha genel çerçevede Stein ve diğerleri (2013) da bireylerin finansal zorluklarla başa çıkabilmek için (coping) daha fazla risk alacağını vurgulamaktadır.

Bu bilgilerden hareketle aşağıdaki H1 ve H2 hipotezleri oluşturulmuştur.

H1: *Baş çıkma stratejileri ve riskli yatırım niyeti arasında pozitif ilişki vardır.*

H2: *Baş çıkma stratejileri ve anlatılar pozitif ilişki vardır.*

Baş çıkma stratejileri bilinçli bir süreçtir. Buna karşılık phantazi bilinçdışıdır ve birey tarafından farkındalığa bile sahip değildir. Biz bu bilinçli sürecin bilinçdışı süreç ile ilişkili olduğunu ve onun üzerinden riskli yatırım niyeti üzerinde etkili olduğunu düşünüyoruz. Langenbach ve diğerleri (2004) da phantazileri zorluklarla başa çıkma ihtiyacına ilişkin uyarlamalar olarak yorumlar. Bu bağlamda bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin ilişkili olduğunu belirten çeşitli çalışmalar vardır. Özellikle başa çıkma stratejilerini ve savunma mekanizmalarını birlikte değerlendiren araştırmalar yapılmıştır. Erickson ve diğerleri (1997) stresi yönetmek için bilinçsiz savunma süreçleri ile bilinçli bilişsel ve davranışsal çabaların birlikte etkinleştiğini belirtir. Miceli ve Castelfranchi (2001) başa çıkma stratejilerinin bireyin zihinsel tutumları ile ilişkili olduğuna dikkat çekerken, Timmermann ve diğerleri (2009)

bakıcılar üzerinde yaptıkları çalışmada endişeyi yönetebilmek için bilinçdışı savunma mekanizmaları ile bilinçli başa çıkma stratejilerini birlikte kullandıklarını tespit etmiş, bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin ilişkili ve aynı anda aktif olabildiğine vurgu yapmışlardır. Benzer şekilde Brezinka vd. (1994) da bilinçli başa çıkma stratejileri ve bilinçdışı savunma mekanizmaları arasındaki güçlü ilişkiye atıfta bulunur. Cramer (1998) savunma mekanizmaları ile başa çıkma stratejileri arasında yapılan bilinçli-bilinçdışı durum ayrımının önemli bir fark olmadığını sadece bir vurgu olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Klitzing (2003) de tüm başa çıkma stratejilerinin bilinçli veya gönüllü düzeyde gerçekleşmediğini belirtir. Bunları destekler şekilde Bonafede ve diğerleri (2020) da başa çıkma stratejileri kullanımında bilinçdışı uyarlanabilir süreçlerin (adaptive processes) merkezi rolüne vurgu yapar

Bu bağlamda Mansell ve diğerleri (2020) başa çıkma stratejilerinin bilinçsiz yetersizliklerin tanınması ve bilinçli ve bilinçsiz yetkinliğin pekiştirilmesine yardımcı olduğuna işaret eder. Richartz ve Frank (2004) da sadece başa çıkma stratejilerinin değil bilinçdışı beklentilerin de değerlendirilmesinin önemini belirtir. Çünkü istenmeyen düşüncelerin bilinçli olarak bastırılması otomatik ve bilinçsiz bir süreç haline gelebilir ve kişinin davranışını etkileyebilir (Miceli ve Castelfranchi, 2005). Amoakoh ve Smith (2020) 11 Afrikalı göçmen erkek üzerinde yaptıkları anlatı analizi ile ilgili kişilerin bilinçdışı ve bilinçli yanlılıkları ile başa çıkma stratejilerinin ilişkili olabileceğini ifade etmişlerdir. Richartz-Salzbürger vd. (2006) da bilinçdışı beklentiler ile başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin önemine işaret eder. Langenbach vd. (2004) phantazileri zorluklarla başa çıkma ihtiyacına ilişkin uyarlamalar olarak yorumlar.

Bu bilgilerden hareketle aşağıdaki H3 hipotezi oluşturulmuştur.

H3: *Başa çıkma stratejileri ve phantazi arasında pozitif ilişki vardır.*

2.2. Anlatılar

Anlatılar mantıksal bir uyumla (Eshraghi ve Taffler, 2015) olayların farklı sıra ve yapıda tasarlanıp sunulduğu (Aren ve Hamamcı, 2021) bir çeşit kendini ifade etme (Dumanlı ve Aren, 2019) şeklidir. Üç amacı vardır: anlamlandırma, kimlik inşa etme ve meşruiyet sağlama (Dumanlı ve Aren, 2019). Anlatıların temel kavramlarından biri anlamlandırmadır (Steier, 2007). Bu şekilde bireyler kendisine ve çevresine anlam yükler (Eshraghi ve Taffler, 2015) ve olayları nedensel etkileri ile değerlendirebilir (Tuckett ve Nikolic, 2017). Kimlik, kişinin kim olduğuna ve çevresi ile nasıl bir ilişkisi olduğuna işaret eder (Aren ve Hamamcı, 2021). Paylaşılan ve birlikte geliştirilen anlatılar ortak kimlik oluşturur (Phillips ve diğ., 2013). Güven, anlatılar ile oluşturulan kimliğin bir sonucudur (Phillips ve diğ., 2013). Meşruiyet, davranışın kültür, norm, inanç ve değerlere uygunluğudur (Aren ve Hamamcı, 2021). Kimliğin hissedilebilmesi için başkaları tarafından kabul edilmesi ve meşruiyet kazanması gerekir (Baumeister ve Newman, 1994).

Anlatılar iletişim kurmaya, sosyal olarak kabul görmeye ve sosyal değerlendirmeye yardımcı olur (Green ve Sergeeva, 2019). Grup içinde anlatılan anlatılar grup üyelerinin kendilerini benzer hissetmelerini sağlar (Phillips ve diğ., 2013). Bireysel ve toplu yaratılan anlatılar, anlatı yetkinliği oluşturur (Bange ve diğ., 2020). Anlatı yetkinliği; anlatısal düşünme, akıl yürütme ve anlam inşa etmeye dayalı yetkinliktir (Bange ve diğ., 2020). Bu bağlamda

anlatılar bilgi üretme sürecidir, kişinin neyi, nasıl ve neden bilmesi gerektiğine ışık tutar ve yeni datalar geldikçe sürekli güncellenir (Smart,1999).

Grupla inşa edilen anlatılar ortak kimlik oluşumuna (Deuten ve Rip, 2000; Bange ve diğ., 2020) ve amaç birliğine yardım eder (Green ve Sergeeva, 2019), işbirliğini destekler (Smart, 1999). Ürün geliştirme sürecinde ihtiyaç duyulan kahramanlar yaratılır, ürün başarısız olsa dahi bu kahramanlar trajik kahramanlar olarak devam ederler (Deuten ve Rip, 2000). Başarısız projeler de dahi yapılanların doğru olduğuna ilişkin inanç oluşturur (Deuten ve Rip, 2000). Anlatı bir kahraman rolüne sokar ve beklentileri şekillendirir (Green ve Sergeeva, 2019). Bu sebeple kararları açıklamak ve haklı çıkarmak için kullanılır (Smart, 1999). Anlatılarda önemli olan tutarlılık (consistency) değil ikna ediciliktir (persuasiveness) (Green ve Sergeeva, 2019). İkna edici olması için de yaşanmış hikayelerle ilişkilendirilir ve geniş kitlelerin ilgisini çeker (Green ve Sergeeva, 2019). Ancak anlatıların bazı şeylerin görülüp anlaşılmasına engel olması, serbest seçim kısıtlaması ve rasyonaliteyi geçersiz kılması gibi olumsuzlukları da vardır (Green ve Sergeeva, 2019).

Anlatılar bireylerin başkaları ile ortak düşünce ve algıyı paylaşmasına (Aren ve Hamamcı, 2021), harekete geçmelerine ve kararlara bağlılıklarına yardım eder (Dumanlı ve Aren, 2021). Bu sebeple insanın olduğu her durumda anlatılar vardır (Dumanlı ve Aren, 2019). Anlatılar hem anlatıcısı hem de dinleyici için gereklidir (Aren ve Hamamcı, 2021). Anlatılar bireylerin hayal etmesine yardımcı olarak (Tuckett ve diğ., 2014) tüm piyasaya yayılır ve güven hakim olur (Aren ve Hamamcı, 2021). Endişe (anxiety) ve panik (panic) ortaya çıkana kadar da devam eder (Shiller, 2005).

Anlatılar yatırımcılara belirsizliği anlayıp kontrol edebileceği ve yönetebileceği hissi verir (Thaler ve Sunstein, 2008; Chong ve Tuckett, 2014; Eshraghi ve Taffler 2015; Nyman, 2015; Tuckett ve Nikolic, 2017). Bu sayede riski (Pollack ve diğ., 2012) ve belirsizliği (Allison ve diğ., 2013) düşük algılayıp harekete geçmeleri için ihtiyaç duydukları güvene sahip olurlar (Aren ve Hamamcı, 2021). Anlatılar sayesinde gerektiğinde karar almak için başkalarından destek alırlar (Tuckett ve Nikolic, 2017), duygusal çatışma ve endişe (Aren ve Hamamcı, 2021) yaşamazlar. Önemli olan anlatıların doğruluğu değil akla uygun olması ve inandırıcılığıdır (Taffler, 2014).

Anlatılar bilinçli bir süreç olmakla birlikte Weidenfeller (2009) anlatıların suçluluktan kurtulmak için bilinçdışı bir işlevinin olabileceğinden bahseder. Anlatılar ile bilinçdışı phantazi ilişkili iki kavramdır. Yakın tarihli bir çalışmada Aren ve Hamamcı (2021) bu ilişkiyi ampirik olarak modellemiş ve ispatlamıştır. Önceki yıllarda da farklı bağlamlarda ve farklı araştırma teknikleri kullanarak bu iki kavramın yakın ilişkili olduğuna vurgu yapan çalışmalar vardır. Perelberg (1995) psikoanalitik bir çalışmada anlatıların, phantazinin tanımlanıp anlaşılmasına izin verdiğini belirtir. Benzer şekilde yine Perelberg (1997) anlatıların, kimliğin belirleyici olarak phantazilere işaret eder. Grotstein (2008) ilişkinin çift yönlü olabileceğine dikkat çekerek phantazinin de anlatılardaki görüntülerin oluşmasına öncülük ettiğine ama phantazinin de anlatı ile inşa edildiğine vurgu yapar. Treacher (2006) da phantazilerin, bilinçli ve bilinçdışı fanteziler ile toplumsal alan içinde ve anlatılar aracılığıyla oluştuğunu belirtir.

Bu bilgilerden hareketle aşağıdaki H4 hipotezini oluşturduk.

H4: *Anlatılar ve phantaziler arasında olumlu ilişki vardır.*

Anlatılar ile risk alma arasında da ilişki olduğu yönünde çeşitli çalışmalar vardır. Reinertsen ve Asdal (2019) anlatılar risk almayı teşvik edebileceğini belirtir. Day ve Shea (2020) firmaların inovasyonu ile ilgili anlatıların ihtiyatlı risk almayı arttırdığını ifade eder. Kim ve diğerleri (2021) gayrimenkul yatırım ortaklığı (REIT) sektöründe yaptıkları çalışmada anlatılar ile risk algısı arasında bir ilişki tespit edemese de Mills ve Pawson (2012) girişimcilerin anlatıları ile risk almayı arttırdığına işaret eder. Benzer şekilde Watson ve diğerleri (2019) da franchise girişimcilerinin anlatıları ile risk alma eğilimlerini ilişkili olduğuna dikkat çeker.

Bu bilgilerden hareketle aşağıdaki H5 hipotezini oluşturduk.

H5: *Anlatılar ve riskli yatırım niyeti arasında pozitif ilişki vardır.*

2.3. Phantazi

Bireyin bebeklik dönemlerine dayanan phantazi bilinçdışı inançlar, arzular ve hayallerdir (Taffler ve Tuckett, 2010; Raines ve Leather, 2011). İlk defa Freud tarafından ifade edilen bu kavram psikanalizde önemli bir yere sahiptir. Freud phantaziye bazen bilinçli bazen de bilinçdışı olarak değerlendirir (Spillius, 2001). Ona göre esas olan istegin (wish) tatmin edilmesidir. Eğer istek bilinçdışı seviyede bastırılırsa phantazi ortaya çıkar ve bastırılmaya devam ederse hayal ve fanteziler formasyonuna dönüşür (Spillius, 2001). Bu sebeple hayal oluşumu ve phantazi oluşumunu paralel süreçler olarak görür.

Freud ile çağdaş olan Hussel ise phantaziye görüntü bilinci (image consciousness) ve hatırlama (remembering) olarak değerlendirir (Micali, 2020). Görüntü bilincinde aslında olmayan bir nesne gerçek bir nesne gibi algılanırken, hatırlama da ise sezgisel bir durum gerçek gibi deneyimlenir ve belirli bir algının geçmişte gerçekten olduğuna inanılır (Micali, 2020). Husserl'in yaklaşımına göre phantazi ile algı arasındaki ortak nokta sezgisellik (intuitiveness) tir (Lohmar, 2020). Micali (2020) de phantazinin algı ve düşünce arasında aracılık rolü olduğunu belirtip arzunun dolaylı dışa vurumu olduğunu, bilinçli, bilinç öncesi ve bilinçdışı phantazi formasyonlarının olabileceğinden bahseder.

Klein bilinçdışı düşünce ve hisler anlamında kullanır, hayal gücü olarak görür ve doğumdan beri var olan, zihinsel gelişim için gerekli etkinlik olarak tanımlar (Spillius, 2001). Bireyler olandan ziyade bilinçdışı şekilde olmasını istedikleri şeyi algılarlar (feel) (Taffler, 2018). Bu sebeple phantaziler maddeci gerçekliğe göre hayalidir ama bilinçli veya bilinçdışı seviyede gerçek hissedilir ve davranışları etkiler (Spillius, 2001). Phantazilerin cisimleşmiş hali phantastik nesnedir (Aren ve Hamamcı, 2021a) ve bireyin istek ve arzularını karşılayan zihinsel temsil (Taffler, 2014) olarak tanımlanır. Klein phantazilerin dış gerçekliğin algılanmasını etkilediğini, dış gerçekliğin de phantazileri etkileyerek karşılıklı etkileşim halinde olduklarından bahseder (Spillius, 2001).

Gerçek nesne (real object) ile phantastik nesne (phantastic object) arasındaki fark duyu ögesi (sense-element)'dir ve en temel duyu ögesi kasıtlı performans (intentional performance) dır. Bu bağlamda birey bilinçdışı veya bilinçli bir şekilde bir varlığa kasıt yüklediğinde pantastik nesne, gerçek nesneye dönüşür. Fenomenolojik olarak phantazi benzersizdir (Lohmar, 2020) ve bir varlık ne kadar heyecan verici ise o kadar phantastik nesne olma potansiyeline sahip olur (Tuckett, 2009). Phantastik nesne haline gelen varlığa sahip olamamak bilinçdışı hayallerin tatmin edilememesine yol açar (Aren ve Hamamcı, 2021a). Yatırımcılar da finansal araçları bilinçli ve bilinçdışı zihinlerinde var olan hayaller (phantazi ve fantezi) ile

ilişkilendirirler. Yatırım süreci, yatırım ile yatırımcı arasında duygusal bir ilişki (Taffler ve Tuckett, 2010) haline gelir ve yatırım aracı idealleştirilerek phantastik nesneye dönüşür (Aren ve Hamamcı, 2021a). Yapısı itibarı ile finansal piyasalar bunun için uygun ortamı yaratır (Taffler ve diğ., 2017). Yeni ve bilinmeyen pek çok finansal araç phantastik nesne olma potansiyeli barındırır (Aren ve Hamamcı, 2021a). Bireyleri varlık satın almasına yönlendiren unsurlardan biri arzu (desire) dur (Montazeribarforoushi ve diğ., 2017). Yatırımcılar da bilinçdışı phantazileri sebebiyle bu varlıklara yönelirler (Taffler, 2014) ve finansal balonları da yaratan bu eğilimdir (Aren, 2019; Taffler ve Tuckett, 2003).

Sonuç olarak finansal araçlar ile zihin arasında ilişki vardır (Tuckett, 2011) ve alınan kararlarda bilinçdışı süreçlerin rolü kritiktir. (Bargh ve Chartrand 1999; Turnbull ve Solms 2007; Bargh ve Morsella 2008; Tom ve diğ., 2007). Phantazi de bu süreçlerin önemli bir parçasıdır (Taffler ve Tuckett, 2010). Ancak bireyler phantazilerin davranışları üzerindeki etkilerinin farkındalığına sahip değildir (Taffler, 2018). Bu bağlamda piyasada anlatılan anlatıların da bu sürece katkısı büyüktür. Dumanlı ve Aren (2021) phantaziye hikaye anlatımına benzetir ve deneyime anlam katarak eyleme yönlendiğine işaret eder. Benzer vurgu Tuckett (2011) ve Lohmar (2020) tarafından da yapılır.

Finansal piyasalarda phantazi ile risk alma ilişkisini araştıran çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda Tuckett ve Taffler'ın birlikte ve ayrı ayrı yaptıkları çalışmalar (e.g. Tuckett ve Taffler, 2008; Tuckett, 2009; Taffler ve Tuckett, 2010; Taffler, 2014) finansal literatürde öncüdür. Bu çalışmalarda pantazinin rasyonel gerekçelere dayanmayan bir şekilde risk almayı arttırdığını ve finansal balonların önemli bir sebebi olduğunu vurgulamışlardır. Yakın tarihli üç çalışmada ise Aren ve Hamamcı (2021a; 2021b; 2021c) önce phantaziye ilişkin ölçek geliştirmiş ve ardından da riskli yatırım niyeti ile pozitif ilişkili olduğuna yönelik bulgular raporlamıştır.

Bu bilgilerden hareketle aşağıdaki H6 hipotezi oluşturulmuştur.

H6: *Phantazi ve riskli yatırım niyeti arasında pozitif ilişki vardır.*

3. METODOLOJİ

3.1.Amaç ve Kapsam

Yapılan proje de son yıllarda ülkemizde ve dünyada sıkça tekrarlanan Ponzi şemalarına bireyleri katılmaya teşvik eden bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin rolü araştırılmıştır. Bu bağlamda bireylerin yatırım tercihlerini (“bilinmeyen ve yeni yatırımlar” veya “bilinen ve tecrübe edilmiş yatırımlar”) belirleyen temel unsurların neler olduğunun ve bu unsurların riskli yatırım niyeti üzerindeki etkisinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Kendi adına karar verebileceği düşünülen 18 yaş üstü ve şu anda mevcut yatırımları (banka mevduatı, hisse senedi, döviz, altın, yatırım fonu, türev ürünler vb.) bulunan veya yapma potansiyelinde olan bireyler çalışmanın odak noktası olarak kabul edilmiştir.

3.2. Veri Seti ve Yöntem

Proje kapsamında hem pilot veri hem orijinal veri toplanmıştır. Araştırmaya ait pilot veriler online anket yöntemi ile kolayda örnekleme ve gönüllülük esası ile toplanmıştır. Pilot çalışmaya 832 kişi katılmış ve katılımcıların tümü bütün sorulara eksiksiz cevap vermiştir. Pilot veri setinde yer alan katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Pilot Çalışma Demografik Değişkenler

Değişkenler	Kategori	Sıklık	Yüzde
Yaş	20–30	530	63,7%
	31–40	226	27,2%
	41–50	55	6,6%
	+51	21	2,5%
Cinsiyet	Erkek	381	45,8%
	Kadın	451	54,2%
Medeni Durum	Evli	304	36,5%
	Bekar	528	63,5%
Eğitim Durumu	İlk/Orta Okul Mezunu	15	1,8%
	Lise Mezunu	88	10,6%
	Lisans Mezunu	566	68,0%
	Yüksek Lisans Mezunu	163	19,6%

Tablo 1’den görülebileceği gibi pilot çalışmaya dahil olan katılımcıların yaklaşık %54’ü kadın, %46’sı erkek, %64’ü 20–30 yaş ve %27’si 31–40 yaş aralığındadır. %68’si lisans diplomasına ve yaklaşık %20’si de yüksek lisans/doktora diplomasına sahiptir. %36,5’u bekar ve %63,5’u da evlidir.

Pilot çalışmanın ardından orijinal veri seti de kolayda örnekleme ile gönüllülük esasına göre toplanmıştır. Veriler toplanırken online anket formu kullanılmıştır. Bu kapsamda toplam 1692 katılımcıdan veri toplanmıştır. Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin sonuçlar Tablo 2’de raporlanmıştır. Tablo 2’ye bakıldığında cinsiyet ve medeni durum bakımından dengeli sayılabilecek bir veri setine ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu genç ve eğitim düzeyleri de yüksektir.

Tablo 2: Orijinal Çalışma Demografik Değişkenler

Değişkenler	Kategori	Sıklık	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	874	51,7%
	Kadın	818	48,3%
Yaş	20–30	946	55,9%
	31–40	477	28,2%
	41–50	174	10,3%
	+51	95	5,6%
Eğitim Durumu	İlk/Orta Okul Mezunu	31	1,9%
	Lise Mezunu	179	10,6%
	Lisans Mezunu	1135	67,1%
	Yüksek Lisans Mezunu	347	20,5%
Medeni Durum	Evli	675	39,9%
	Bekar	1017	60,1%

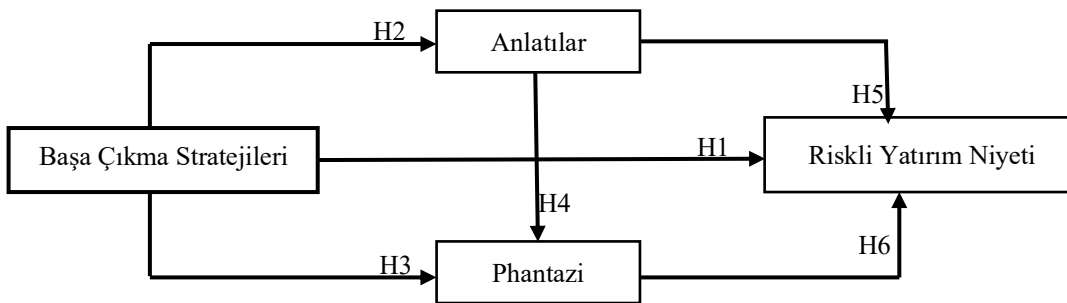
Proje kapsamında başa çıkma stratejileri, phantazi, anlatılar ve riskli yatırım niyeti değişkenleri ele alınmıştır. Başa çıkma stratejileri, phantazi ve anlatılar bağımsız değişkenler iken, riskli yatırım niyeti ise bağımlı değişkendir. Başa çıkma ölçeği için Folkman ve diğerleri (1986)'nin geliştirdiği ölçek tercih edilmiştir. Bu makale Eylül 2021 itibari ile 2200'ün üzerinde Web of Science atfına sahiptir. Bildiğimiz kadarı ile literatürde riskli yatırım niyeti için kullanılan tek ölçek vardır ve 2017 yılında Aydemir ve Aren tarafından geliştirilmiş ve o günden bugüne kadar 15'in üzerinde Web of Science atfı almıştır. Anlatılar ve phantazi kavramları ise son on beş senede Taffler ve Tuckett'in birlikte ve ayrı ayrı yaptıkları çalışmalarla duygusal finans alt başlığında şekillenmeye başlayan finansın özel bir alanına ait değişkenlerdir. Bu iki değişkenin anket ile ölçülebilmesi için geçerlilik ve güvenilirliği olan tek ölçek de 2021 yılında geliştirilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeklere ilişkin özet bilgi Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Ölçekler

Değişkenler	İfade Sayısı	Ölçek
Baş Çıkma Stratejileri	36	Folkman ve diğ. (1986)
Anlatılar	6	Aren ve Hamamcı (2021)
Phantazi	6	Aren ve Hamamcı (2021)
Riskli Yatırım Niyeti	4	Aydemir ve Aren (2017)

3.3. Araştırma Modeli

Çalışmada başa çıkma stratejileri ve riskli yatırım niyeti ilişkisinde anlatılar ve phantazinin aracı rolünü test etmeyi amaçlanmıştır. Başa çıkma, bilinçli bir süreçtir. Phantazi ise bilinçdışı süreçler olarak kabul edilir. Anlatılar hem bireylerin karşılaştıkları zorluklara karşı başvurdukları başa çıkma mekanizmaları ile yakın ilişkilidir hem de phantazileri besleyen bir yapıdadır. Bu çerçevede literatür gelişimi bölümünde detaylı şekilde açıklandığı gibi bu araştırmanın beş tane hipotezi vardır. Bu bağlamda çalışmanın varsayılan modeli Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Varsayılan (Teorik) Model

4. ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmamızda kullandığımız Folkman ve diğerleri (1986)'nin başa çıkma ölçeği altı alt boyuta (Çatışmacı başa çıkma, Kabullenme-Sorumluluk, Uzaklaşma, Kaçma-Kaçınma, Kendini kontrol etme, Planlı-problem çözme) sahiptir. Bu çalışmada başa çıkma stratejileri ile riskli yatırım niyeti ilişkisinde anlatılar ve phantazilerin aracılık rolü araştırıldığı için Aydemir ve Aren (2017) takip ettiği şekilde iki-aşamalı yaklaşım uygulanmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizine ilişkin sonuçlar da Tablo 4'te raporlanmıştır.

Tablo 4: Doğrulayıcı Faktör Analizi

Değişkenler	CMIN/DF	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI	RFI
Başa Çıkma Stratejisi	5,316	0,051	0,934	0,919	0,889	0,874	0,867	0,849
Phantazi	3,627	0,039	0,997	0,985	0,998	0,993	0,998	0,991
Anlatılar	6,298	0,056	0,996	0,974	0,989	0,943	0,987	0,933
Riskli Yatırım Niyeti	2,193	0,027	0,999	0,994	1,000	0,999	1,000	0,998

Doğrulayıcı faktör analizinde varsayılan yaklaşım CMIN/DF değerinin 5,000 ve daha küçük, RMSEA değerinin de 0,05 ve daha küçük olmasıdır. Diğer fit indeksler olan GFI, AGFI, CFI, TLI, NFI, RFI'nın 0,900'dan büyük olması arzu edilir. Ancak Sadia ve diğerleri (2018) parametre sayısı arttıkça bu değerlerin bozulabileceğini ve 0,550'nin üzerinin de kabul edilebileceğini belirtir. Aren ve Hamamcı (2021;2021b) phantazi, anlatılar ve riskli yatırım niyeti değişkenlerini kullandıkları iki ayrı çalışmada GFI, AGFI, CFI, TLI, NFI, RFI gibi fit indekslerin 0,700'ün üstü olduğunda kabul etmişlerdir. Benzer şekilde 5,000'ın çok üstünde CMIN/DF ve 0,05'in üstünde RMSEA değerlerini diğer fit indeksler eşik değerden yüksek olduğu takdirde yine kabul etmişlerdir. Bu çalışmada ise phantazi ve riskli yatırım niyeti değişkenleri için bütün fit indeksleri varsayılan yaklaşıma göre çok iyidir. Başa çıkma değişkeni için CMIN/DF ve RMSEA değeri çok az yüksektir ama diğer fit indeks değerleri 0,550 ve 0,700'ün oldukça üstündedir ve çok iyidir. Anlatı değişkeni için de CMIN/DF ve RMSEA değeri çok az yüksek olmakla birlikte diğer indeks değerleri mükemmeldir.

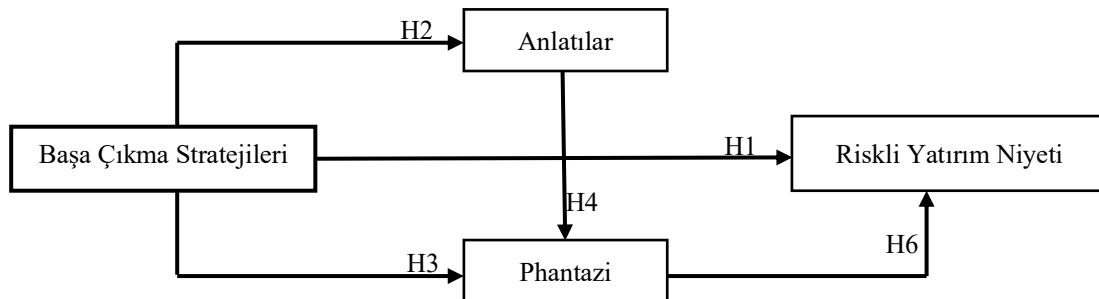
Doğrulayıcı faktör analizini takiben hipotezlerin test edilmesine geçilmiştir. Çalışmamızın varsayılan (teorik) model oldukça karmaşık bir yapıdadır. Phantazi ve anlatı değişkenleri başa çıkma ile riskli yatırım niyeti ilişkisinde aracı değişken özelliğindedir. Anlatı aynı zamanda başa çıkma ile phantazi ilişkisinde de aracı rolüne sahiptir. Bu karmaşık yapısının bütün olarak test edilmesinden önce aracı etki için ön şart olarak bireysel ilişkilere bakmak gerekir. Bu çerçevede ilk önce her bir hipotezi ayrı ayrı test edip raporlanmıştır. Daha sonra da modelin bütün olarak test edilmesi aşamasına geçilmiştir.

Tablo 5: Hipotezler için Yapısal Eşitlik Modellemesi (SEM)

Hipotezler	İlişkinin Yönü				Standardized Estimate			P	Karar
H1	Başa Çıkma —→		Riskli Yatırım Niyeti		0,097			0,001	Kabul edildi
	CMIN/DF	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI	RFI	
	4,952	0,048	0,927	0,913	0,910	0,900	0,890	0,877	
H2	Başa Çıkma —→		Anlatılar		0,498			***	Kabul edildi
	CMIN/DF	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI	RFI	
	4,995	0,048	0,920	0,906	0,863	0,849	0,835	0,818	
H3	Başa Çıkma —→		Phantazi		0,169			***	Kabul edildi
	CMIN/DF	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI	RFI	
	5,120	0,048	0,917	0,903	0,882	0,871	0,858	0,844	
H4	Anlatılar —→		Phantazi		0,160			***	Kabul edildi
	CMIN/DF	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI	RFI	
	5,478	0,053	0,977	0,959	0,973	0,960	0,967	0,952	
H5	Anlatılar —→		Riskli Yatırım Niyeti		0,026			0,358	Kabul edilmedi
	CMIN/DF	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI	RFI	
	4,243	0,047	0,985	0,973	0,986	0,978	0,981	0,972	
H6	Phantazi —→		Riskli Yatırım Niyeti		0,541			***	Kabul edildi
	CMIN/DF	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI	RFI	
	3,089	0,035	0,990	0,980	0,995	0,992	0,992	0,988	
***<0,001									

Yukarıda ifade edildiği gibi ilk önce çalışmanın altı hipotezi tek tek test edilmiştir. Bu amaçla altı ayrı yapısal eşitlik modellemesi (SEM) analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5’te raporlanmıştır. Tablo 5’te her bir hipoteze ilişkin analizler ayrı ayrı gösterilmiştir. Her hipoteze ait bölümünde ilk satırında “Yön”, “Standardized Estimate” ve “P” değerleri raporlanmıştır. Yön, test edilen iki değişkeni ve ilişkinin yönünü gösterir. Standardized Estimate, +/- olarak ilişkinin pozitif ve negatif olduğuna işaret eder. P değeri ise var olan ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını gösterir. “***” 0,001 hata düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olarak yorumlanır.

Yapılan analizler neticesinde H5 hipotezi kabul edilememiş ve anlatı ile riskli yatırım niyeti arasında anlamlı ilişki tespit edilememiştir. Bu sebeple anlatının başa çıkma ile riskli yatırım niyeti ilişkisinde aracı rolünden de bahsedilemez. Bu bulgudan hareketle de varsayılan (teorik) modelden bu ilişki çıkartılarak araştırma model oluşturulmuş Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2: Araştırma Modeli

Aracılık ilişkilerine ilişkin ön şartların sağlanmasından sonra model bütün olarak test edilmiştir. Bu amaçla yapılan yapısal eşitlik modellemesine (SEM) ilişkin analiz sonuçları Tablo 6’da raporlanmıştır.

Tablo 6: Araştırma Modeli için Yapısal Eşitlik Modellemesi

				Standardized Estimate		P		
Başa Çıkma —>		Anlatılar		0,505		***		
Başa Çıkma —>		Phantazi		0,114		*		
Başa Çıkma —>		Riskli Yatırım Niyeti		-0,010		0,062		
Anlatılar —>		Phantazi		0,145		***		
Phantazi —>		Riskli Yatırım Niyeti		0,544		***		
Endirekt Etki ^a (Başa Çıkma —> Riskli Yatırım Niyeti)				0,242 (0,160 – 0,335)				
Endirekt Etki ^b (Başa Çıkma —> Phantazi)				0,173 (0,069 – 0,292)				
CMIN/DF		RMSEA	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI	RFI
4,624		0,046	0,898	0,885	0,888	0,880	0,862	0,852
* $\leq$ 0,05; ** $\leq$ 0,10; *** $\leq$ 0,001; (Not: β =Standartlaştırılmış regresyon tahmin değerleri dikkate alınmıştır; 5000 önyükleme örneği; Yüzdelik güven aralıkları = 95)								

Fit indekslere ilişkin yaptığımız açıklamalar neticesinde hepsinin kabul edilebilir olduğu ve modelin anlamlı olduğu görülmektedir. İlişkileri incelediğimizde ise başa çıkma–anlatılar, başa çıkma–phantazi, anlatılar–phantazi ve phantazi–riskli yatırım niyeti ilişkileri anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular çalışmamızın hipotezlerini destekler özelliktedir. Başa çıkma riskli yatırım niyeti ilişkisi ise anlamlı değildir. Bu istenen bir durumdur. H1 hipotezi modelin testinden önce test edilip kabul edilmişti. Phantazi aracı olarak modelde yer aldığı başa çıkma ile riskli yatırım niyeti arasındaki ilişki anlamsız olmuştur. Ayrıca “Endirekt Etki^a” değeri de 0,242 olarak hesaplanmış, “0” değerini içermeyen (0,160 – 0,335) aralık değerleri arasında bulunmuştur. Buradan hareketle başa çıkma ile riskli yatırım niyeti arasındaki ilişki phantazinin tam aracılık rolü olduğu söylenebilir.

İkinci aracılık etkisi ise başa çıkma ile phantazi ilişkisinde anlatıların aracılık rolüdür. H3 hipotezinin test edilmesi amacıyla yapılan SEM analizi sonuçlarında başa çıkma ile phantazi ilişkisi 0,169 değerinde ve 0,000 hata düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bütün modelin test edildiği SEM analizi sonuçlarında ise ilişkinin değeri 0,114’e düşmekte ama 0,05 hata düzeyinde hala anlamlı olmaktadır. Ancak “Endirekt Etki^b” değeri 0,173 olarak hesaplanmış, “0” değerini içermeyen (0,069 – 0,292) aralık değerleri arasında bulunmuştur. Buradan hareketle de başa çıkma ile phantazi ilişkisinde anlatıların kısmı aracılık etkisinden bahsedilebilir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma hem bilinçli hem de bilinçdışı süreçlerin riskli yatırım niyeti üzerindeki etkisini araştırması bakımından önemlidir. Bireylerin başa çıkma stratejileri, savunma mekanizmalarının aksine bilinçli bir süreç olarak kabul edilir. Phantazi ise bilinçdışı fantezilerdir. Anlatılar bilinçli bir süreç olarak kabul edilmekle birlikte Weidenfeller (2009) suçluluktan kurtulmak için bilinçdışı bir işlevinin olabileceğine de dikkat çeker. Ayrıca Aren ve Hamamcı (2021) da anlatıların phantazinin öncüllerinden biri olduğuna ilişkin amprik bulgular sağlamıştır. Bu çalışmada başa çıkma ile riskli yatırım niyeti ilişkisinde phantazinin aracılık rolü araştırılırken aynı zamanda başa çıkma ile phantazi ilişkisinde de anlatıların aracılık rolü araştırılmıştır. Bu çerçevede bildiğimiz kadarı ile bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin riskli yatırım niyeti üzerindeki etkisinin bu kadar karmaşık ve bir arada ele alındığı ilk çalışmadır. Bu oldukça önemlidir. Çünkü, özellikle Taffler ve Tuckett'in duygusal finans yaklaşımı altında kavramsallaştırdığı çalışmalar bireylerin finansal kararlarının sadece bilinçli seviyesinde ele alınmasının eksik olduğunu göstermektedir.

Çalışmada altı hipotez test edilmiştir. Biri haricinde beşi kabul edilmiştir. Kabul edilmeyen tek hipotez (H5) anlatılar ile riskli yatırım niyeti arasında öngörülen pozitif ilişkidir. Girişimcilik ve inovasyon üzerine yapılan çalışmalar (örn. Watson ve diğ., 2019; Day ve Shea, 2020) bu ilişkinin varlığına yönelik bulgular raporlamış olsalar da bireysel yatırımcı (Aren ve Hamamcı, 2021) ve gayrimenkul yatırımı (Kim ve diğ., 2021) bağlamında ele alan araştırmalar bu hipotezi doğrulayamamıştır. Bunun bir açıklaması girişimciler için kendilerini ve yaptıkları işleri anlamlandırma da anlatıların çok önemli olması (O'Neill ve Gibbs, 2016) olabilir. Buna karşın yatırımın diğer yönlerinde bu yoğunluk daha düşük hissediliyor olabilir. Ancak daha olası bir başka açıklama ise anlatıların tek başına riskli yatırım niyeti üzerinde direkt etkisinden ziyade bilinçli ve bilinçdışı süreçleri tetikleyerek endirekt etkisinin olabileceğidir. Çünkü anlatılar, anlamlandırma, kimlik inşası ve meşruiyet sağlama (Dumanlı ve Aren, 2019) gibi üç temel amaca hizmet ederler. Bu unsurların direkt yatırım niyeti ve risk alma üzerinde etkileri olmasa da bireylerin duygusal ve bilişsel pek çok özelliği üzerinde gizli ve açık etkileri olabilir. Bunu destekler şekilde çalışmamızın diğer iki hipotezi (H2 ve H4) kabul edilmiştir. Başa çıkma ile anlatılar arasında ve anlatılar ile de phantazi arasında pozitif ilişkiler tespit edilmiştir. Bu iki hipotez de oldukça önemlidir. Çünkü teorik olarak öngörülen ve ampirik olarak ancak ayrı ayrı test edilen anlatıların bilinçli ve bilinçdışı süreçlerle ilişkili olduğu görüşüne biz bir model çerçevesinde destek sağladık. Modelin bütün olarak test edildiği SEM analizi ile de aynı zamanda bilinçli bir süreç olan başa çıkma ile bilinçdışı süreç olan phantazi arasında anlatıların aracılık rolünü de ispatladık. Dolayısıyla anlatılar hem bilinçli ve bilinçdışı süreçlerle ilişkili hem de bu ikisi arasında aracı etkiye sahiptir.

Çalışmanın kabul edilen diğer üç hipotezi (H1, H3 ve H6) ise başa çıkma, phantazi ve riskli yatırım niyeti ilişkilerine aittir. Başa çıkma ile riskli yatırım niyeti arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Başa çıkma ile finansal olmayan risk alma arasında pozitif ilişki raporlayan farklı çalışmalar (Ben-Zur ve Reshef-Kfir, 2003; Steinberger ve diğ., 2016; Cherewick ve Glass, 2018; Dariotis ve Chen, 2020) vardır. Ancak finans ile ilişkili olarak, mali sıkıntı bağlamında risk almayı arttırdığını ifade eden (Stein ve diğ., 2013) çok daha az çalışma vardır. Bizim bulgularımız ise bu alandaki sınırlı literatüre katkı sağlamaktadır. Bireylerin farklı başa çıkma

stratejileri kullanarak daha fazla riskli yatırım niyetine sahip olduğunu raporladık. Ayrıca başa çıkma stratejileri ile phantazi arasındaki ilişkiyi ve phantazinin başa çıkma ile riskli yatırım niyeti ilişkisindeki aracılık etkisine dair bulguları da sağladık. Bu bakımdan yapılan çalışma bilinçli ve bilinçdışı süreçler ve finansal karar alma literatürüne nitelikli bulgular sağlamaktadır. Piyasa yapımcılar ve finansal danışmanlar açısından da çalışmamızın faydalı sonuçları vardır. Finansal piyasalarda yaşanan finansal balonlar ve heyecan sadece bilinçli süreçler ile bilinçli seviyede anlaşılamaz. Heyecan, yüksek düzeyde haz ve uyarılma ile oluşur ve satın almanın önemli bir unsurudur (Wakefield ve Baker 1998). Bu sebeple heyecan kimi duygusal bileşenler içermekle birlikte satın alma gibi bilinçli bir faaliyetin de tetikleyicisidir. Bununla birlikte piyasa yapımcıları, piyasaları ve yatırımcıları değerlendirirken ağırlıklı olarak bilinçli unsurları ve neredeyse tamamen de bilinçli süreçleri dikkate alırlar. Ancak insan, duyguları ve bilişi ile bir bütündür. Bilinçli değerlendirmeleri olduğu gibi bilinçdışı fantezileri de vardır. Farkındalığına sahip olmasa da kararlarında bunların da etkisi vardır.

Benzer şekilde finansal danışmanlar da yatırımcılarına bilinçli düzeyde bilgi destekli tavsiyelerde bulunurlar. Onları bilinçli bir şekilde ikna etmeye, inandırmaya çalışırlar. Fakat onların duygularını anlamadan, bilinçdışı arzuların farkına varmadan verilen tavsiyeler eksik kalacaktır. Ayrıca bireylerin anlatılara olan ihtiyacının hem sosyalleşmesi hem de kimlik ve meşruiyet sağlamak için ne kadar merkezi olduğunun unutulmaması gerekir. Piyasalarda anlatılar hep vardır. Bunlar yatırımcıların inançlarını oluşturur ve kararlara bağlılıklarını güçlendirir. Anlatıların bu gücünün finansal danışmanlar tarafında bilinmesi ve yatırımcının faydasına olacak şekilde kullanılması da son derece önemlidir.

Sonuç olarak bu çalışma riskli yatırım niyeti üzerinde bilinçli ve bilinçdışı süreçleri birlikte değerlendiren ilk çalışmadır. Bu kapsamda yapılan çalışmaların artması farklı süreçlerin de modele eklenmesi finansal kararların anlaşılıp doğru bir şekilde yönlendirilebilmesi için çok önemlidir.

Son olarak yapılan projenin çıktıları ile dergilerde ve/veya kongrelerde yayın yapılması ve bir lisans bitirme projesi tamamlanması hedeflenmiştir.

Bu hedefler kapsamında;

1. Elde edilen veriler kullanılarak iki adet uluslararası kongre için bildiri hazırlanmıştır.

- a) Hamamcı, H.N. ve Aren, S. (2023). *Mediating Role of Trust in the Impact of Financial Tribalism and Narratives on Risky Investment Intention*. XX. International Balkan and Near Eastern Congress Series on Economics, Business and Management, Ohrid / Republic of North Macedonia, 14-15 Eylül, ss. 417-423.
- b) Hamamcı, H.N. ve Aren, S. (2023). *Impact Of Financial Tribalism On Risk Tolerance: Mediating Role Of Confidence And Herd Behavior*. UMTEB – XIV International Scientific Research Congress, Italy, 14-15 Ekim, ss. 614, 625.

2. Proje bulguları kullanılarak hazırlanan makaleler alan endekslerinde taranan dergilerde yayınlanmış/online erken görünümde yayınlanmıştır.

- a) Aren, S. and Hamamci, H.N. (xxxx) 'Impact of conscious and unconscious processes on financial decision making', *Middle East J. Management*, Vol. X, No. Y, pp.xxx-xxx. DOI: <https://doi.org/10.1504/MEJM.2022.10051010> (ESSCI)
- b) Aren, S. and Hamamci, H.N. (2022). Evaluation of investment preference with phantasy, emotional intelligence, confidence, trust, financial literacy and risk preference. *Kybernetes*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/K-01-2022-0014>. (SSCI)
- c) Aren, S., & Nayman Hamamci, H. (2023). Evaluation and classification of behavioral biases according to thinking styles, risky investment intention and, subjective financial literacy. *Istanbul Business Research*, 52(1), 133-160. <http://doi.org/10.26650/ibr.2023.52.961368> (ESSCI).

KAYNAKÇA

1. Allison, T.H., McKenny, A.F. ve Short, J.C. (2013). The effect of entrepreneurial rhetoric on microlending investment: an examination of the warm-glow effect. *Journal of Business Venturing*, 28(6), 690-707.
2. Amoakoh, J., ve Smith, W.A, (2020). "Diamonds on the Sole of Their Boots": The Experiences of African Immigrant Men in STEM Careers in the USA. *Spectrum* 8(1), 29-53.
3. Aren, S. (2018) Theoretical Overview of Behavioral Finance, *Eskişehir Osmangazi University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 13(3), 141 – 160.
4. Aren, S., (2019). Conceptual Framework of Emotional Finance: A New Approach to the Understanding Financial Crisis and Balloons. *Journal of Aksaray University Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 11(3), 11–16.
5. Aren, S., ve Köten B., (2019). The Effects of Emotions on Risk Aversion Behavior, *Journal of Life Economics*, 6(4), 421–436.
6. Aren, S., ve Hamamcı, H.N. (2021). Emotional finance: determinants of phantasy. *Kybernetes*, 50(5), 1250–1276.
7. Aren, S., ve Hamamcı H.N. (2021a). Risk-Taking and Risk Aversion in the Period of Before and After the 2008 Crisis: Evaluation with Bibliometric Analysis. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 39(2), 488-503.
8. Aren, S., ve Hamamcı H.N. (2021b). The impact of financial defence mechanisms and phantasy on risky investment intention. *Kybernetes*, 51(1), 141-164.
9. Aren, S., ve Hamamcı H.N. (2021c). The Effect Of Individual Cultural Values And Phantasy On Risky Investment Intention. *Journal of Economic and Administrative Sciences*.
10. Baloran, E.T. (2020). Knowledge, Attitudes, Anxiety, and Coping Strategies of Students during COVID-19 Pandemic. *Journal of Loss and Trauma*, 25(8), 635–642.
11. Bange, S., Moisander, J., ve Järventie-Thesleff R. (2020). Brand cocreation in multichannel media environments: a narrative approach. *Journal of Media Business Studies*, 17(1), 69-86.
12. Bargh, J.A. ve Chartrand, T.L. (1999). The Unbearable Automaticity of Being. *American Psychologist*, 54(7), 462–479.
13. Bargh, J.A. ve Morsella, E., (2008). The Unconscious Mind. *Perspectives on Psychological Science*, 3(1), 73–79.
14. Baumeister, R.F. ve Newman, L.S. (1994). How Stories Make Sense of Personal Experiences: Motives that Shape Autobiographical Narratives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(6), 676–690.
15. Ben-Zur H., ve Reshef-Kfir Y. (2003). Risk taking and coping strategies among Israeli adolescents. *Journal Of Adolescence*, 26(3), 255–265.
16. Berzonsky, M.D. (1992). Identity Style and Coping Strategies. *Journal of Personality*, 60, 771-788.
17. Bijttebier, P., ve Vertommen, H. (1999). Coping strategies in relation to personality disorders. *Personality and Individual Differences*, 26(5), 847–856.
18. Bonafede, M., Granieri, A., Binazzi, A., Mensi, C., Grosso, F., Santoro, G., Franzoi, I.G., Marinaccio, A., ve Guglielmucci, F. (2020). Psychological Distress after a Diagnosis of Malignant Mesothelioma in a Group of Patients and Caregivers at the National Priority Contaminated Site of Casale Monferrato. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 17(12), 1–15.

19. Bouchard, G., ve Thériault, V. (2003). Defense mechanisms and coping strategies in conjugal relationships: An integration. *International Journal of Psychology*, 38(2), 79–90.
20. Brezinka, C., Huter, O., Biebl, W., ve Kinzl, J. (1994). Denial Of Pregnancy - Obstetrical Aspects. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, 15(1), 1–8.
21. Brougham, R.R., Zail, C.M., Mendoza, C.M. ve Miller, J.R. (2009). Stress, Sex Differences, and Coping Strategies Among College Students. *Current Psychology*, 28, 85–97.
22. Caplan, L. J., ve Schooler, C. (2007). Socioeconomic status and financial coping strategies: The mediating role of perceived control. *Social Psychology Quarterly*, 70(1), 43–58.
23. Carver, C.S., Scheier, M.F., ve Weintraub, J.K. (1989). Assessing coping strategies: a theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2), 267–283.
24. Cherewick, M ve Glass, N. (2018). Caregiver and community insights on coping strategies used by adolescents living in conflict-affected communities. *Global Public Health*, 13(9), 1322–1336.
25. Chong, K. and Tuckett, D. (2014). Constructing Conviction through Action and Narrative: How Money Managers Manage Uncertainty and the Consequences for Financial Market Functioning. *Socio-Economic Review*, 13(2), 309–330.
26. Cramer, P. (1998). Coping and defense mechanisms: What's the difference?, *Journal Of Personality*, 66(6), 919–946.
27. Dariotis, J.K., ve Chen F.R. (2020). Stress Coping Strategies as Mediators: Toward a Better Understanding of Sexual, Substance, and Delinquent Behavior-Related Risk-Taking among Transition-Aged Youth. *Deviant Behavior*, 1–18.
28. Day, G.S., ve Shea, G. (2020). Changing the Work of Innovation: A Systems Approach. *California Management Review*, 63(1), 41–60.
29. Deuten, J.A., ve Rip, A. (2000). Narrative infrastructure in product creation processes. *Organization*, 7(1), 69–93.
30. Dumanlı, A.N. ve Aren, S. (2019). The Role of Narratives in Financial Decision Making: Narratives from the Perspective of Emotional Finance. *15TH International Strategic Management Conference, June 27-29, 2019, Poznan/Poland*, pp. 533–542.
31. Dumanlı, A.N., ve Aren, S. (2021). Emotional Finance: As A New Approach To Understanding The Markets. *Journal of Life Economics*, 8(2), 173–183.
32. Duschek, S., Bair, A., Haux, S., Garrido, A. ve Janka, A. (2020). Stress in paramedics: relationships with coping strategies and personality traits. *International Journal of Emergency Services*, 9(2), 203–216.
33. Erickson, S., Feldman, S.S., ve Steiner H. (1997). Defense reactions and coping strategies in normal adolescents. *Child Psychiatry & Human Development*, 28 (1), 45–56.
34. Eshraghi, A. ve Taffler, R. (2015). Heroes and victims: fund manager sensemaking, self-legitimation and storytelling. *Accounting and Business Research*, 45(6–7), 691–714.
35. Fernández, R.D.L.H, Mateos, M.E., Domínguez, S.C., ve Coll, V.G. (2020). Evaluation and analysis of emotional intelligence, mood and coping strategies in two Spanish dance companies. *Research in Dance Education*, 21(3), 231-244.
36. Freire, C., Ferradás, M.D., Valle, A., Núñez, J.C., ve Vallejo, G. (2016). Profiles of Psychological Well-being and Coping Strategies among University Students. *Frontiers in Psychology*, 7, Article 1554, 1–11.

37. Folkman, S., Lazarus, R.S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A., ve Gruen, R.J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: cognitive appraisal, coping, and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(5), 992–1003.
38. Gabbott, M., Tsarenko, Y., ve Mok, W.H. (2011). Emotional Intelligence as a Moderator of Coping Strategies and Service Outcomes in Circumstances of Service Failure. *Journal of Service Research*, 14(2), 234–248.
39. Götmann, A., ve Bechtoldt, M.N. (2021). Coping with COVID-19 - Longitudinal analysis of coping strategies and the role of trait mindfulness in mental well-being. *Personality and Individual Differences*, 110695, 1–8.
40. Green, S.D., ve Sergeeva, N. (2019). Value creation in projects: Towards a narrative perspective. *International Journal of Project Management*, 37(5), 636–651.
41. Greer, T.M. (2007). Measuring Coping Strategies Among African Americans: An Exploration of the Latent Structure of the COPE Inventory. *Journal of Black Psychology*, 33(3), 260–277.
42. Grotstein, J. (2008). The overarching role of unconscious phantasy. *Psychoanalytic Inquiry*, 28(2), 190–205.
43. Holahan, C.J., ve Moos, R.H. (1987). Personal and contextual determinants of coping strategies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(5), 946–955.
44. Kariofyllas, S., Philippas, D., ve Siriopoulos, C. (2017). Cognitive biases in investors' behaviour under stress: Evidence from the London Stock Exchange. *International Review of Financial Analysis*, 54, 54–62.
45. Kim, D., Lim, D., ve Wiley, J.A. (2021). Narrative Investment-Risk Disclosure & REIT Investment. *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 1–26.
46. Klitzing, S.W. (2003). Coping with chronic stress: Leisure and women who are homeless. *Leisure Sciences*, 25(2–3), 163–181.
47. Langenbach, M., Stippel, D., Beckurts, K.T., Geisen, J., ve Kohle, K. (2004). How do patients experience their body after simultaneous pancreas-kidney transplantation?. *Zeitschrift Fur Psychosomatische Medizin Und Psychotherapie*, 50(1), 86–102.
48. Loewenstein, G.F., Weber, E.U., Hsee, C.K., ve Welch, N. (2001). Risk as feelings. *Psychological Bulletin*, 127, 267–286.
49. Lohmar, D. (2020). The Time of Phantasy and the Limits of Individuation. *Husserl Studies*, 36(3), 241–254.
50. López-Vaquez, E., ve Marván, M. L. (2003). Risk perception, stress and coping strategies in two catastrophe risk situations. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 31(1), 61–70.
51. Mansell, S.K., Harvey, A., ve Thomas, A. (2020). An exploratory study considering the potential impacts of high-fidelity simulation based education on self-evaluated confidence of non-respiratory physiotherapists providing an on-call respiratory physiotherapy service: a mixed methods study. *BMJ Simulation & Technology Enhanced Learning*, 6 (4), 199–205.
52. McKay, S., Skues, J.L. ve Williams B.J. (2018). With risk may come reward: Sensation seeking supports resilience through effective coping. *Personality And Individual Differences*, 121, 100–105.
53. Meléndez, J.C., Mayordomo, T., Sancho, P., ve Tomás J.M. (2012). Coping strategies: gender differences and development throughout life span. *The Spanish Journal of Psychology*, 15(3), 1089–1098.
54. Micali, S. (2020). Phenomenology of Unclear Phantasy. *Husserl Studies*, 36(3), 227–240.
55. Miceli, M., ve Castelfranchi, C. (2001). Further distinctions between coping and defense mechanisms?. *Journal of Personality*, 69(2), 287–296.

56. Mills, C., ve Pawson, K. (2012). Integrating motivation, risk-taking and self-identity: A typology of ICT enterprise development narratives. *International Small Business Journal-Researching Entrepreneurship*, 30(5), 584-606.
57. Montazeribarforoushi, S., Keshavarzsaleh, A., ve Ramsoy T.Z. (2017). On the hierarchy of choice: An applied neuroscience perspective on the AIDA model. *Cogent Psychology*, 4(1), 1-23.
58. Nakano, K. (1991). The role of coping strategies on psychological and physical well-being. *Japanese Psychological Research*, 33(4), 160-167.
59. Nicolas, M., ve Jebrane, A. (2008). Relationships between coping strategies and defense mechanisms in sport performance. *Psychological Reports*, 103(3), 735-744.
60. Noreen, K., Umar, M., Sabir, S.A., ve Rehman, R. (2019). Outbreak of Coronavirus Disease (COVID-19) in Pakistan: Psychological impact and coping strategies of Health Care Professionals. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(7), 1478-1483.
61. Nyman, R. (2015). An Algorithmic Investigation of Conviction Narrative Theory: Applications in Business. *Finance and Economics University College London, The Department of Computer Science*, Phd. Thesis.
62. O'Neill, K., ve Gibbs, D. (2016). Rethinking green entrepreneurship—Fluid narratives of the green economy. *Environment and Planning A-Economy and Space*, 48(9), 1727-1749.
63. Oyewobi, L.O., Bolarin, G., Oladosu, N.T. ve Jimoh, R.A. (2020). Influence of stress and coping strategies on undergraduate students' performance. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 1-19.
64. Pathak, S. ve Goltz, S. (2021). An emotional intelligence model of entrepreneurial coping strategies. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 1-33.
65. Patnaik, I., Shah, A., ve Singh, N. (2013). Foreign Investors under Stress: Evidence from India. *International Finance*, 16(2), 213-244.
66. Perelberg, R.J (1995). A core phantasy in violence. *International Journal of Psycho-Analysis* 76, 1215-1231.
67. Phillips, N., Tracey, P., ve Karra, N. (2013). Building entrepreneurial tie portfolios through strategic homophily: The role of narrative identity work in venture creation and early growth. *Journal of Business Venturing*, 28(1), 134-150.
68. Pollack, J.M., Rutherford, M.W. ve Nagy, B.G. (2012). Preparedness and cognitive legitimacy as antecedents of new venture funding in televised business pitches. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 36(5), 1042-2587.
69. Raines, J.P. ve Leather, C.G.S (2011). Behavioral finance and Post Keynesian-institutionalist Theories of Financial Markets. *Journal of Post Keynesian Economics*, 33(4), 539-553.
70. Ramos-Lira, L., Rafful, C., Flores-Celis, K., Mora Ríos, J., García-Andrade, C., Rascón Gasca, M. L., Bautista Aguilar, N., ve Cervantes Muñoz, C. (2020). Emotional responses and coping strategies in adult Mexican population during the first lockdown of the COVID-19 pandemic: An exploratory study by sex. *Salud Mental*, 43(6), 243-251.
71. Ramos-Lira, L., Rafful, C., Flores-Celis, K., Mora Ríos, J., García-Andrade, C., Rascón Gasca, M. L., Bautista Aguilar, N., ve Cervantes Muñoz, C. (2020). Emotional responses and coping strategies in adult Mexican population during the first lockdown of the COVID-19 pandemic: An exploratory study by sex. *Salud Mental*, 43(6), 243-251.
72. Reinertsen, H., ve Asdal, K. (2019). Calculating the blue economy: producing trust in numbers with business tools and reflexive objectivity. *Journal of Cultural Economy*, 12(6), 552-570.

73. Richartz, E.R., ve Frank C. (2004). A psychodynamic approach in counselling vulnerable persons for Huntington Chorea - A case report. *Psychiatrische Praxis*, 31(5), 255–258.
74. Richartz-Salzbürger, E., Mau-Holzmann, U., Schott, K.J., ve Buchkremer, G. (2006). Predictive diagnostics in chorea huntington: Psychotherapeutic implications for counselling. *Psychiatrische Praxis*, 33(5), 211–217.
75. Roger, D., Jarvis, G., ve Najarian, B. (1993). Detachment and coping: The construction and validation of a new scale for measuring coping strategies. *Personality and Individual Differences*, 15(6), 619–626.
76. Romo, R., ve Rossi-Pool, R. (2020). Turning Touch into Perception. *Neuron*, 105(1), 16–33.
77. Sadia, R., Bekhor, S. ve Polus, A. (2018). Structural equations modelling of drivers' speed selection using environmental, driver, and risk factors. *Accident Analysis and Prevention*, 116(July), 21–29.
78. Senapati, A.K. (2020). Evaluation of risk preferences and coping strategies to manage with various agricultural risks: evidence from India. *Heliyon*, 6(3), 1–13.
79. Slovic, P. ve Peters, E. (2006). Risk Perception and Affect. *Current Directions in Psychological Science*, 15(6), 322–325.
80. Smart, G. (1999). Storytelling in a central bank - The role of narrative in the creation and use of specialized economic knowledge. *Journal of Business and Technical Communication*, 13(3), 249–273.
81. Spillius, E.B. (2001). Freud and Klein on the concept of phantasy. *International Journal of Psychoanalysis*, 82, 361–373.
82. Stein, C.H., Hoffmann, E., Bonar, E.E., Leith, J.E., Abraham, K.M., Hamill, A.C., Kraus, S.W., Gumber, S., ve Fogo, W.R. (2013). The United States Economic Crisis: Young Adults' Reports of Economic Pressures, Financial and Religious Coping and Psychological Well-Being. *Journal of Family and Economic Issues*, 34, 200–210.
83. Steier, L. (2007). New venture creation and organization: A familial sub-narrative. *Journal of Business Research*, 60(10), 1099–1107.
84. Steinberger, F., Moeller, A., ve Schroeter, R. (2016). The antecedents, experience, and coping strategies of driver boredom in young adult males. *Journal of Safety Research*, 59, 69–82.
85. Styhre, A., Ingelgard, A., Beausang, P., Castenfors, M., Mulec, K., ve Roth, J. (2002). Emotional Management and Stress: Managing Ambiguities. *Organization Studies*, 23(1), 83–103.
86. Taffler, R.J. ve Tuckett, D.A. (2003). Internet Stocks as 'Phantasic Objects': A Psychoanalytic Interpretation of Shareholder Valuation during Dot.com Mania", *London: European Asset Management Association*, ASIN: B001ABW4P2, In: Boom or bust? The equity market crisis: Lessons for asset managers and their clients, 150–62.
87. Taffler, R.J. ve Tuckett, D.A. (2010). *Emotional Finance: The Role of the Unconscious in Financial Decisions*, H.K. Baker and J.R. Nofsinger, Behavioral Finance: Investors, Corporations, and Markets, New Jersey, John Wiley & Sons, Inc. pp. 95–112.
88. Taffler, R. (2014). Emotional Finance: Theory and Application. WBS Working Paper 14 October 2014,
89. Taffler, R.J., Spence, C. ve Eshraghi, A. (2017). Emotional economic man: Calculation and anxiety in fund management Accounting. *Organizations and Society*, 61, 53–67.
90. Taffler, R.J. (2018). Emotional finance: investment and the unconscious. *The European Journal of Finance*, 24(7–8), 630–653.
91. Thaler, R.H. ve Sunstein C. R. (2008), *Nudge*. New Haven, CT: Yale University Press.

92. Timmermann, M., Naziri, D., ve Etienne, A.M. (2009). Defence Mechanisms and Coping Strategies among Caregivers in Palliative Care Units. *Journal of Palliative Care* 25(3), 181–190.
93. Tom, G., Nelson, C., Srzentic, T., ve King, R. (2007). Mere exposure and the endowment effect on consumer decision making. *Journal of Psychology*, 141(2), 117–125.
94. Treacher, A (2006). Children's imaginings and narratives: inhabiting complexity. *Feminist Review*, (82), 95-112.
95. Tuckett, D., ve Taffler, R. (2008). Phantastic Objects and The Financial Market's Sense of Reality: A Psychoanalytic Contribution To The Understanding of Stock Market Instability. *International Journal of Psychoanalysis*, 89(2), 389–412.
96. Tuckett, D. (2009). Addressing the Psychology of Financial Markets. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, 3 (2009-40), 1–22.
97. Tuckett, D. (2011). *Minding the Markets: An Emotional Finance View of Financial Instability*. London, Palgrave Macmillan.
98. Tuckett, D. ve Nikolic, M. (2017). The Role Of Conviction And Narrative In Decision-Making Under Radical Uncertainty. *Theory & Psychology*, 27(4), 501–523.
99. Turnbull, O.H. ve Solms, M. (2007). Awareness, Desire, and False Beliefs: Freud in the Light of Modern Neuropsychology. *Cortex*, 43(8), 1083–1090.
100. Wakefield, K.L., ve Baker, J. (1998). Excitement at the mall: Determinants and effects on shopping response. *Journal of Retailing*, 74(4), 515–539.
101. Watson, A., Dada, O., Wright, O., ve Perrigot, R. (2019). Entrepreneurial Orientation Rhetoric in Franchise Organizations: The Impact of National Culture. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 43(4), 751–772.
102. Weidenfeller, G. (2009). On the Significance of Sexual Offenders' Narratives for the Understanding of the Perpetrator-Victim Relationship. *Recht & Psychiatrie*, 27 (1), 13-19
103. Xu, W. ve Jin, X. (2021). How social exclusion and temporal distance influence product choices: the role of coping strategies, *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 33(2), 351–370.
104. Zuckerman, M., ve Gagne, M. (2003). The COPE revised: Proposing a 5-factor model of coping strategies. *Journal of Research in Personality*, 37, 169–204.

EKLER

EK 1: Anket Formu

KATILIMCILARIN DİKKATİNE

Bu anket tamamen bilimsel esaslarla, bireysel özellikler ve yatırım tercihleri arasındaki ilişkilerin araştırılması amacı ile hazırlanmıştır. Ankete katılım isteğe bağlıdır. Hiçbir şekilde kişi bazında değerlendirme yapılmayacak, isminiz açıklanmayacaktır. Genel eğilimler ve ilişkiler incelenecektir. Ankete katılarak verdiğiniz bilgilerin yukarıdaki çerçevede kullanımına izin verdiğinizizi kabul etmiş olursunuz.

Kıymetli vaktinizi ayırarak anketi cevaplandırıdığınız için teşekkür ederiz.

Verilen ifadelere ilişkin görüşlerinizi lütfen aşağıdaki ölçeğe göre her ifade için işaretleyiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne De Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	2	3	4	5

P1	Yeteri kadar araştırma yaparsam çok kimsenin bilmediği risksiz ve yüksek getirili finansal araçları bulabileceğime inanıyorum	1	2	3	4	5
P2	Çok kimsenin bilmediği yeni bir finansal varlığı keşfedersem buna para yatırıyorum	1	2	3	4	5
P3	Çok kimsenin bilmediği yeni bir finansal varlığa yatırım yaparsam bunun çok kazandıracağına inanırım.	1	2	3	4	5
P4	Çok kimsenin bilmediği yeni bir finansal varlığa yatırım yaparsam kendimi ayrıcalıklı hissederim	1	2	3	4	5
P5	Çok kimsenin bilmediği yeni bir finansal varlığa yatırım yaparsam hayallerimi gerçekleştirebileceğime inanırım	1	2	3	4	5
P6	Çok kimsenin bilmediği bir finansal araca yaptığım yatırımdan elde ettiğim getiri kadar, yaşadığım heyecan ve mutluluk da benim için çok önemlidir.	1	2	3	4	5
I1	Yatırım kararı verirken genellikle riski yüksek alternatifleri tercih ederim.	1	2	3	4	5
I2	Yatırım yapacak olsam, riskli yatırım tercihlerine yönelmeyi düşündüm.	1	2	3	4	5
I3	Riskli yatırım araçları satın alma olasılığım yüksektir.	1	2	3	4	5
I4	Riskli yatırım tercihlerine yönelik isteğim yüksektir.	1	2	3	4	5
RT1	Benim için, finansal yatırım işlemlerinin anlaşılması çok zordur.	1	2	3	4	5
RT2	Paramı hisse senedi piyasasında değerlendirmektense bankaya yatırdığımda kendimi daha rahat hissederim.	1	2	3	4	5
RT3	Risk kelimesini duyduğumda hemen aklıma kayıp kelimesi gelir.	1	2	3	4	5
RT4	Tahvil ve hisse senedi yatırımlarından para kazanmak şans işidir.	1	2	3	4	5
RT5	Finansal yatırım yapmayı düşündüğümde emniyet getiriden daha önemlidir.	1	2	3	4	5
RP1	Aldığım finansal ürünler beklentilerimi karşılamayabilir	1	2	3	4	5
RP2	Aldığım finansal ürünler ortalama getirilerinden daha düşük bir getiri sağlayabilir	1	2	3	4	5
RP3	Aldığım finansal ürünlerden zarar edebilirim	1	2	3	4	5
RP4	Aldığım finansal ürünler piyasa tarafından benim düşündüğümde daha az tercih edilebilir	1	2	3	4	5
RP5	Aldığım finansal ürünler yatırım beklentilerimle uyumlayabilir	1	2	3	4	5
RP6	Aldığım finansal ürünler paramın boşa gitmesine sebep olabilir	1	2	3	4	5
R1	Risk almaktan hoşlanmam.	1	2	3	4	5
R2	Tamıdığım çoğu insana kıyasla hayatı uçlarda yaşamaktan kaçınıyorum.	1	2	3	4	5
R3	Gereksiz riskler almaya istekli değilim.	1	2	3	4	5
R4	Tamıdığım çoğu insana kıyasla riske girmekten hoşlanmam.	1	2	3	4	5
R5	Üzülmektense güvende olmayı tercih ederim.	1	2	3	4	5
R6	Bir şeyi satın almadan önce emin olmak isterim.	1	2	3	4	5
R7	Riskli şeylerden kaçınıyorum.	1	2	3	4	5
OC1	İyi finansal yatırımı bulma (İyi finansal karar alma) yeteneğime güvenirim.	1	2	3	4	5
OC2	En yüksek getiriyi sağlayacak yatırımları nasıl bulacağımı (İyi finansal kararın nasıl alınacağını) bilirim.	1	2	3	4	5
OC3	İyi finansal (yatırım) kararı almak için sorulacak doğru soruları bilirim.	1	2	3	4	5
OC4	İyi finansal yatırım yapmak (İyi finansal karar vermek) için gerekli becerilere sahibim.	1	2	3	4	5

OC5	İyi finansal karar almak için başvuracağım kaynakları bilirim.	1	2	3	4	5
T1	Aldığım finansal varlığın (kararın) beklediğim getiriye (sonucu) vereceğine güvenirim.	1	2	3	4	5
T2	Aldığım finansal varlığın (kararın) güvenli bir yatırım (karar) olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
T3	Aldığım finansal varlığa (karara) güvenirim.	1	2	3	4	5
T4	Aldığım finansal varlığın (kararın) güvenimi boşa çıkartmayacağını düşünürüm.	1	2	3	4	5
T5	Bir finansal varlık (karar) aldıysam bu ona güvenimi gösterir.	1	2	3	4	5
DF1	Engellerle karşılaştığım zaman, benzer engellerle karşılaştığım ve onların üstesinden geldiğim zamanları hatırlarım.	1	2	3	4	5
DF2	Uğraştığım birçok şeyi iyi yapacağım beklentisine sahibim.	1	2	3	4	5
DF3	İyi şeylerin olacağı beklentisindeyim.	1	2	3	4	5
DF4	Bir güçlükle karşılaştığımda, başarısız olacağım korkusuyla vazgeçmem.	1	2	3	4	5
DY1	Ruh halim değiştiğinde yeni imkânları görebiliyorum.	1	2	3	4	5
DY2	Duygular hayatımı yaşamaya değer kılan şeylerden biridir.	1	2	3	4	5
DY3	Olumlu bir ruh hali içindeyken problemleri çözmek benim için daha kolaydır.	1	2	3	4	5
DY4	Duygularımda bir değişim hissettiğimde yeni fikirler üretme eğilimi gösteririm.	1	2	3	4	5
BY1	Yaşadığım duyguların o anda farkında oluyorum.	1	2	3	4	5
BY2	Yüz ifadelerine bakarak insanların yaşadığı duyguyu anlayabiliyorum.	1	2	3	4	5
BY3	Duygularımın neden değiştiğini bilirim	1	2	3	4	5
BY4	Duygularımı deneyimlerken onların kolayca farkına varabiliyorum.	1	2	3	4	5
SFL	Finansal konulara ilişkin bilginiz ne seviyededir ? (1 en düşük; 5 en yüksek olmak üzere lütfen puan veriniz)					

FL1	Hisse senedi piyasasının ana fonksiyonu nedir?	Kârların tahmin edilmesine yardımcı olur	Hisse senedi fiyatlarını yükseltir	Hisse senedi almak ve satmak isteyenleri bir araya getirir		Bilmiyorum
FL2	Bir firmanın hisse senedini alırsanız	Firmaya Ortak Olursunuz	Firmaya Borç Vermiş Olursunuz	Firmaya Borçlu Olursunuz		Bilmiyorum
FL3	Hangi ifade doğrudur?	Yatırım Fonuna yatırılan para ilk sene çekilemez	Yatırım Fonu hisse senedi, tahvil gibi birkaç varlığa yatırım yapar	Yatırım Fonu geçmiş performansına göre bir ödeme yapar		Bilmiyorum
FL4	Bir firmanın tahvilini alırsanız	Firmaya Ortak Olursunuz	Firmaya Borç Vermiş Olursunuz	Firmaya Borçlu Olursunuz		Bilmiyorum
FL5	10 veya 20 sene gibi uzun dönemde bir periyodu dikkate alırsanız en yüksek getirisi olan varlık hangisidir?		Banka Faizi	Tahvil	Hisse Senedi	Bilmiyorum
FL6	Uzun dönemde dikkate alındığında en yüksek fiyat dalgalanması gösteren varlık hangisidir?		Banka Faizi	Tahvil	Hisse Senedi	Bilmiyorum
FL7	Bir yatırımcı parasını farkı varlıklara yatırdığında para kaybetme riski ne olur?		Artar	Azalı	Aynı Kalır	Bilmiyorum
FL8	Eğer mevduat faizleri düşerse tahvil fiyatı ne olur?		Artar	Azalı	Aynı Kalır	Bilmiyorum
FL9	10 yıl vadeli bir tahvil satın alırsanız ve 5 sene sonra paraya çevirmek isterseniz ceza ödemesi yapmanız gerekir.		Doğru		Yanlış	Bilmiyorum
FL10	Hisse senedi bonodan daha risklidir? Bu ifade doğru mu yanlış mı?		Doğru		Yanlış	Bilmiyorum
FL11	Bir firmanın hisse senedini almak yatırım fonu almaktan daha güvenli bir getiri sağlar.		Doğru		Yanlış	Bilmiyorum

YT1	Hangi yatırım alternatifi sizin öncelikli tercihiniz olurdu?	Bilinen ve daha önce tecrübe edilmiş yatırımlar	Pek bilinmeyen ve yeni yatırımlar
D1	Cinsiyetiniz	Erkek	Kadın

D2	Yaşınız	20 – 30	31 – 40	41 – 50	+51	
D3	Eğitim Durumunuz	İlk/Orta Okul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Yüksek Lisans/Doktora Mezunu	
D4	Medeni Durumunuz				Evli	Bekar